

УДК 342.9

Є.В. Цехмістер,
аспірант 3 курсу
Донецького державного університету
внутрішніх справ, м. Кропивницький
<https://orcid.org/0009-0002-6149-7658>

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ

Анотація. В даній роботі автор аналізує поняття принципів, а також визначає перелік основних засад забезпечення діяльності виборчих комісій в Україні та обґрунтовує їх важливе значення для належного врегулювання діяльності зазначених суб'єктів. Принципи права не лише визначають ідейний напрям розвитку правового регулювання, а й мають нормативне значення, оскільки виступають критерієм для оцінки законності, засобом подолання прогалин у законодавстві та орієнтиром у правозастосуванні. Вони забезпечують стабільність правової системи, водночас дозволяючи їй гнучко реагувати на нові суспільні виклики. Так, зазначається, що діяльність виборчих комісій не може бути ефективною без чітких правових і організаційних орієнтирів, якими виступають принципи та нормативні засади. Вони визначають зміст і спрямованість діяльності комісій, створюють умови для їх незалежності, об'єктивності та відповідальності.

На думку автора, діяльність виборчих комісій базується на поєднанні загальноправових принципів (верховенства права, законності, рівності, публічності) та спеціальних виборчих принципів (вільних виборів, рівного виборчого права, відкритості і прозорості виборчих процедур, неупередженості членів комісій, колегіальності ухвалення рішень). Саме ці принципи визначають стандарти діяльності виборчих комісій, виступаючи гарантією справедливості та довіри до результатів виборів.

Дотримання таких принципів, як законність, верховенство права, незалежність, колегіальність, відкритість, професійність і безсторонність, є обов'язковою умовою легітимності виборів і стабільності демократичних інститутів. Відступ від цих принципів неминуче призводить до зниження довіри суспільства, політичної напруги та делегітимації результатів волевиявлення. В роботі обґрунтовується, що необхідність неухильного дотримання принципів і нормативних засад діяльності виборчих комісій обумовлена їхнім системним впливом на весь виборчий процес – від організації виборів і підрахунку голосів до встановлення результатів та їх офіційного оприлюднення.

Ключові слова: принципи, основні засади, вибори, виборчий процес, виборчі комісії.

Постановка проблеми. Належна організація виборів забезпечується системою виборчих комісій – спеціально створених колегіальних органів, покликаних гарантувати законність, гласність і неупередженість виборчого

процесу. Виборчі комісії виконують надзвичайно важливу роль у забезпеченні реалізації виборчих прав громадян, оскільки саме вони організовують голосування, підрахунок голосів, встановлюють результати виборів і фактично забезпечують легітимність формування представницьких органів влади. Таким чином, ефективність діяльності виборчих комісій безпосередньо впливає на рівень довіри громадян до результатів виборів і, відповідно, на стабільність політичної системи загалом.

Водночас діяльність виборчих комісій не може бути ефективною без чітких правових і організаційних орієнтирів, якими виступають принципи та нормативні засади. Вони визначають зміст і спрямованість діяльності комісій, створюють умови для їх незалежності, об'єктивності та відповідальності. У цьому контексті вивчення принципів діяльності виборчих комісій є практичною необхідністю, адже саме принципи виступають критерієм оцінки законності та справедливості виборчого процесу.

З огляду на постійне оновлення виборчого законодавства України, запровадження Виборчого кодексу та активізацію процесів децентралізації, питання забезпечення діяльності виборчих комісій набуває нової актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковий аналіз виборчого процесу в Україні знайшов своє відображення у працях таких дослідників, як Бортніков В., Грищенко І., Губська О., Закірова С., Ключковський Ю., Ковриженко Д., Костецька Л., Чоловська О. та багатьох інших. Окремі проблеми були висвітлені в дисертаційному дослідженні Чудик Н.О., однак, все ж більшість науковців досліджують дані питання з точки зору конституційного права, не зосереджуючи увагу на значенні саме адміністративно-правової складової та даній проблематиці, зокрема щодо основних засад діяльності виборчих комісій в Україні.

Метою статті є аналіз змісту основних засад діяльності виборчих комісій в Україні.

Виклад основного матеріалу. У правовій науці принципи права займають особливе місце, адже саме вони визначають ідейні засади, на яких ґрунтується правове регулювання суспільних відносин. Відомий дослідник О. Скрипнюк слушно наголошує, що ще в епоху римського права утвердилася формула *principium est purissima pars cujusque rei*, тобто «принцип є найчистішою і найсуттєвішою частиною будь-якого явища» [1]. Ця думка влучно передає суть принципів як фундаменту, на якому будується система права, і як джерела, що визначає її розвиток і зміст. Принципи права не лише визначають ідейний напрям розвитку правового регулювання, а й мають нормативне значення, оскільки виступають критерієм для оцінки законності, засобом подолання прогалин у законодавстві та орієнтиром у правозастосуванні. Вони забезпечують стабільність правової системи, водночас дозволяючи їй гнучко реагувати на нові суспільні виклики.

Розуміння принципів як універсальних засад не обмежується загально-правовим рівнем – воно поширюється і на галузеві, і на інституційні принципи. У цьому контексті виборче право є однією з тих галузей, де роль принципів особливо вагома, адже саме вони формують основу демократичного виборчого процесу, визначаючи його характер і структуру. У науковій літературі принципи виборчого права тлумачаться як вихідні положення, що визначають правову природу виборів, порядок реалізації виборчих прав та гарантії їх дотримання. На думку О. Марцеляка, принципи виборчого права – це основоположні, керівні ідеї (засади), які лежать в основі регламентації цього інституту [2, с. 109–110]. Вони покликані забезпечити не лише юридичну правильність, а й демократичний зміст виборчого процесу, що відображає волю народу.

М. Ставнійчук пропонує розглядати принципи виборчого права як вихідні положення, фундаментальні ідеї, які відображають суть виборів, визначають засади правового регулювання реалізації та гарантування виборчих прав громадян України та забезпечують передбачений законодавством порядок організації і проведення всіх видів виборів [3, с. 115–116]. Важливо розуміти сенс, який намагається донести автор, оскільки принципи мають не лише теоретичне, а й практичне значення: вони безпосередньо впливають на діяльність органів, які адмініструють вибори, насамперед виборчих комісій.

Діяльність виборчих комісій, у свою чергу, базується на поєднанні загальноправових принципів (верховенства права, законності, рівності, публічності) та спеціальних виборчих принципів (вільних виборів, рівного виборчого права, відкритості і прозорості виборчих процедур, неупередженості членів комісій, колегіальності ухвалення рішень). Саме ці принципи визначають стандарти діяльності виборчих комісій, виступаючи гарантією справедливості та довіри до результатів виборів.

Принцип верховенства права є одним із наріжних каменів сучасної демократичної та правової держави. Його глибокий, різносторонній зміст пронизує всю правову систему, визначаючи як структуру, так і зміст правового регулювання у найрізноманітніших галузях. У контексті виборчого права принцип верховенства права має подвійне значення. З одного боку, він виступає загальноправовим орієнтиром, який визначає правомірність дій усіх суб'єктів виборчого процесу та слугує гарантією їхньої підзвітності перед законом. З іншого боку, окремі галузеві принципи виборчого права – такі як законність, гласність, рівність, чесність виборів, незалежність виборчих комісій – є проявами, або ж «проекціями», принципу верховенства права на сферу виборчих відносин.

Одним із ключових засадничих принципів, які знаходять своє відображення у виборчому праві України, є принцип законності. Ще Ю.Тодика та О. Бандурка серед принципів виборчого права наголошували на важливості законності як фундаментальної вимоги, що зобов'язує всіх суб'єктів виборчого процесу діяти виключно в межах нормативно визначеного правового поля [4].

Така позиція є логічною, адже вибори як форма реалізації народного суверенітету не можуть існувати поза чітким правовим регулюванням і потребують особливої дисципліни дій з боку кожного учасника процесу – від виборця до Центральної виборчої комісії.

Проте, як слушно зазначається в науковій літературі, принцип законності не є унікальним або виключно галузевим для виборчого права. Він належить до загальноправових принципів, що становлять основу функціонування всієї правової системи. У цьому сенсі принцип законності є складовою принципу верховенства права, який визначає обов'язок усіх органів державної влади, посадових осіб, а також громадян діяти відповідно до Конституції та законів України. Відтак, говорити про законність як про окремий галузевий принцип виборчого права видається некоректним. Водночас, цей принцип може набувати інституційного виміру у межах такого інституту виборчого процесу як виборчі комісії, де його конкретизація проявляється у вимозі дотримання виборчих процедур, строків, порядку формування комісій та організації голосування.

Відповідно до виборчого законодавства виборчі комісії самостійні й незалежні від органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань [5]. Дотримання цього принципу є передумовою реалізації виборчих прав громадян та гарантією довіри суспільства до результатів голосування. Як зазначає Бучин М.: «лише за умови функціонування незалежної виборчої адміністрації можливо забезпечити реальне волевиявлення громадян» [6]. В сучасній науковій літературі принцип незалежності часто розглядається як запорука неупередженості і об'єктивності рішень виборчих комісій. Практичне забезпечення принципу незалежності здійснюється через кілька механізмів.

Зокрема, законодавство передбачає чіткі правила формування складу комісій, строки їх повноважень та підстави для припинення повноважень членів комісій. Також незалежність підтримується шляхом встановлення обмежень щодо сумісництва посад, заборони впливу політичних партій на рішення комісій, а також гарантій фінансової та організаційної автономії.

Поряд із принципами незалежності та безсторонності особливе значення для ефективної діяльності системи адміністрування виборів має принцип професійності (компетентності) виборчих комісій та їх членів. Професіоналізм виборчої адміністрації передбачає, що повноваження органів реалізуються компетентно, на основі глибокого розуміння виборчого законодавства та його принципів, а також із застосуванням практичних навичок і вмінь, необхідних для оперативного і точного виконання функцій. Таким чином, робота членів виборчих комісій повинна ґрунтуватися не лише на формальному знанні законодавства, а й на усвідомленні його духу та мети, що включає забезпечення чесності, прозорості та легітимності виборчого процесу.

На відміну від інших принципів виборчого процесу, принцип професійності не фіксується нормативно в повному обсязі, оскільки існує природна презумпція компетентності будь-якого суб'єкта владних повноважень. Разом з тим, вимога належної компетентності не завжди встановлюється формально у випадках, коли посада у виборчому органі є реалізацією суб'єктивного права широкого кола громадян.

Науковці підкреслюють важливість кваліфікації членів комісій. До прикладу, О. Богашов зазначає, що «професіоналізм як характеристика здійснення діяльності має ґрунтуватися на допущенні до виконання виборчих процедур осіб, які мають певний освітньо-кваліфікаційний або практичний досвід роботи у відповідній сфері» [7]. З цього випливає, що ефективна реалізація принципу професійності у взаємодії з принципами незалежності та безсторонності значною мірою залежить від способу формування органів виборчої адміністрації, рівня підготовки їхніх членів та системи навчання і методичної підтримки.

Принцип колегіальності виступає одним із фундаментальних адміністративних принципів організації роботи виборчих комісій. Він забезпечує системність і узгодженість прийняття рішень, що особливо важливо у складних організаційних структурах виборчої адміністрації. Основна функція колегіальності полягає у гарантуванні внутрішньої прозорості роботи комісії: усі члени органу повинні бути поінформовані про дії комісії, підстави для прийняття рішень та їх результати. Така внутрішня прозорість виборчих органів особливо важлива в умовах «партійного» способу формування виборчих комісій і слугує одним із ефективних засобів забезпечення безсторонності виборчих комісій.

Принцип відкритості (прозорості) діяльності виборчих комісій виступає як зовнішній прояв демократичності процесу. Він передбачає забезпечення доступу зацікавлених осіб до інформації про склад комісії, її місцезнаходження, режим роботи, утворення виборчих округів і дільниць, а також місце і час голосування виборців. Відкритий доступ поширюється й на всі рішення комісій, що дозволяє здійснювати ефективний контроль за діяльністю органів адміністрування виборів.

Як зазначає Венеціанська комісія, «кожен акт виборчої адміністрації повинен бути офіційно опублікованим, широкодоступним для ознайомлення суб'єктами виборчого процесу і підлягати оскарженню в суді» [8].

Відкритість колегіальних форм роботи виборчих комісій передбачає не лише публічне прийняття рішень, але й відкритий процес обговорення питань порядку денного засідань та шляхів вирішення поставлених проблем. Такі обговорення повинні проводитися безпосередньо на засіданнях комісії, що забезпечує всім членам органу повне ознайомлення з проблематикою та варіантами рішень. Загалом ця вимога дотримується у більшості випадків, однак на практиці діяльності Центральної виборчої комісії можна спостерігати

певну тенденцію до форм роботи, які не відповідають вимогам повної відкритості та прозорості.

Висновки. Таким чином, принципи та нормативні засади діяльності виборчих комісій становлять концептуальний фундамент виборчого процесу та виступають системоутворюючим елементом виборчого права України. Вони визначають зміст і спрямованість правового регулювання, забезпечують цілісність, послідовність та стабільність функціонування виборчої адміністрації. Саме через систему принципів закріплюються гарантії чесності, прозорості, неупередженості й законності виборів як основоположних інститутів народовладдя.

Значення принципів полягає у тому, що вони формують ціннісну і нормативну основу діяльності виборчих органів, орієнтуючи їх на служіння публічному інтересу та забезпечення реалізації виборчих прав громадян. Дотримання таких принципів, як законність, верховенство права, незалежність, колегіальність, відкритість, професійність і безсторонність, є обов'язковою умовою легітимності виборів і стабільності демократичних інститутів. Відступ від цих принципів неминуче призводить до зниження довіри суспільства, політичної напруги та делегітимації результатів волевиявлення. Необхідність неухильного дотримання принципів і нормативних засад діяльності виборчих комісій обумовлена їхнім системним впливом на весь виборчий процес – від організації виборів і підрахунку голосів до встановлення результатів та їх офіційного оприлюднення. Лише за умови реального, а не декларативного втілення цих засад вибори можуть виконувати свою головну функцію – бути легітимним механізмом формування органів влади, що відображає справжню волю народу.

Конфлікт інтересів. Автор декларує, що немає конфлікту інтересів стосовно даного дослідження – фінансового, особистого, авторського чи іншого, який міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в цій статті.

Політика використання штучного інтелекту. Автор декларує, що під час створення даної роботи не використовував методи штучного інтелекту.

Література

1. Джерела конституційного права України . Ю.С. Шемшученко та ін .; відпов. ред. Ю.С. Шемшученко, О.І. Ющик. Київ: Наук. думка, 2010. 710 с.
2. Марцеляк О. Принципи виборів народних депутатів України (еволюція загально-теоретичної та конституційної доктрини). Проблеми сучасного українського конституціоналізму: збірка наук. праць на пошану Леоніда Юзькова. Заг. ред.: А. Стрижак, В. Тацій; упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк. Київ: Логос, 2008. С. 107–114.
3. Ставнійчук М.І. До сучасного розуміння принципів виборчого права України . Держава і право. Юридичні і політичні науки. Київ, 2001. Вип. 13. С. 111–118.
4. Тодика Ю.М., Бандурка О.М. Вибори народних депутатів України : монографія. Харків: ХІВС, 1994. 118 с.

5. Виборчий кодекс України: Кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX: станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
6. Бучин М. Правовий статус виборчих комісій в Україні. Політичні науки. 2016. Т. 2, № 2. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5846/buchinviziyyi_22016.pdf
7. Богашов О.А. Конституційно-правовий статус органів управління виборчим процесом в Україні. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 272 с.
8. Доповідь про виявлення можливих виборчих фальсифікацій на основі кількісних даних (CDL-AD(2010)043). Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права : Матеріали Венеціанської Комісії ї. Пер. з англ.; за ред. Ю. Ключковського. 3-є вид., випр. і доповн. В 2-х част. Київ: Логос, 2016. Ч. 1. С. 291–322.

BASIC PRINCIPLES FOR ENSURING THE ACTIVITIES OF ELECTION COMMISSIONS

Ye. Tsekhmister

Abstract. In this work, the author analyzes the concept of principles, and also determines the list of basic principles for ensuring the activities of election commissions in Ukraine and justifies their importance for the proper regulation of the activities of these entities. The principles of law not only determine the ideological direction of the development of legal regulation, but also have normative significance, since they serve as a criterion for assessing legality, a means of overcoming gaps in legislation and a guideline in law enforcement. They ensure the stability of the legal system, while allowing it to respond flexibly to new social challenges. Thus, it is noted that the activities of election commissions cannot be effective without clear legal and organizational guidelines, which are principles and regulatory frameworks. They determine the content and direction of the commissions' activities, create conditions for their independence, objectivity and responsibility.

According to the author, the activities of election commissions are based on a combination of general legal principles (rule of law, legality, equality, publicity) and special electoral principles (free elections, equal suffrage, openness and transparency of election procedures, impartiality of commission members, collegiality of decision-making). These principles determine the standards of election commissions' activities, acting as a guarantee of fairness and trust in the election results.

Compliance with such principles as legality, rule of law, independence, collegiality, openness, professionalism and impartiality is a prerequisite for the legitimacy of elections and the stability of democratic institutions. Deviation from these principles inevitably leads to a decrease in public trust, political tension and delegitimization of the results of the expression of will. The paper argues that the need for strict adherence to the principles and regulatory frameworks of the activities of election commissions is due to their systemic impact on the entire election process - from the organization of elections and vote counting to the establishment of results and their official publication.

Keywords: principles, basic principles, elections, election process, election commissions.

Стаття надійшла до редакції / Received: 30.03.2026

Прийнята до друку після рецензування / Revised and Accepted: 20.04.2026

Дата публікації статті / Published: 21.04.2026.